

SIMONE CINOTTO

„Vasárnapi ebéd? Ott kell lenned!”

Az étkezés társadalmi jelentősége olasz Harlemben
1920 és 1940 között

Számos bevándorlással foglalkozó történész hangsúlyozza a család központi társadalmi és lélektani jelentőségét az amerikai olaszok életében. Ennek megfelelően egyes kutatók rámutattak arra, hogy az étkezési szokások és rituálék kitüntetett szerepe az olasz-amerikai kultúrában összefügg a különlegesen erős családi ethosszal. A gazdag családi életnek az étel közös elfogyasztásán keresztül megvalósuló és szimbolikusan kifejeződő, magánzférához kapcsolódó eszménye az olasz-amerikai etnicitás lényegeként jelenik meg a tudományos munkákban, az olasz-amerikai elbeszélésekben, az „oral history”-ben, etnikai szakácskönyvekben és a populáris kultúra olyan ágaiban, mint a film vagy a reklám.

A kutatók többnyire úgy értelmezték az ételek kultúrája és a családi kultúra közötti szoros kapcsolatot és a sajátos étkezési szokások ebből következő viszonylag tartós továbbélését, mint a hagyományos dél-olasz paraszti kultúra visszamaradt örökségét, amely úgy maradt fent Amerikában, hogy viszonylag akadálytalanul hagyományozódott át generációról generációra.¹ A jelen dolgozat ettől eltérő álláspontot foglal el, amellet érvelve, hogy az ételk családi életben játszott fontos szerepének és az etnikai azonosságot jelölő funkciójának a kialakulása az olasz-amerikaiak különböző nemzedékei körében egy, a modern Amerikában lejátszódó összetett folyamat végső eredményének tekinthető. Annak az esettanulmánynak a vizsgálata, amit e dolgozat tárgyául választottam

¹ Herbert Gans a bostoni másodgenerációs olasz-amerikai munkásközösségről szóló klasszikus tanulmányában azt írja, „általánosságban elmondható, hogy a második nemzedék nem örítte meg az Amerikába magukkal hozott olasz és szicíliai kultúrát. Számos olasz kulturális minta ugyanakkor továbbélt. Ezek közül a legérzékeltetőbbek az étkezési szokások. Az etnikai hagyomány ételekhez kötődő részének a tartóssága valószínűleg az ételnek a családi és közösségi élethez való szoros kapcsolatának tudható be.” Gans, Herbert J: *The Urban Villagers: Group and Class in the Life of Italian Americans*. New York, 1962. 33. Richard Gambino hosszasan hangsúlyozza a családi élet és az étkezési szokások közötti kapcsolatot, mint az olasz-amerikai kultúra egyik fontos vonását. Lásd Gambino, Richard: *Blood of My Blood: The Dilemma of the Italian Americans*. New York, 1974. (a továbbiakban: Gambino) 17–23. Az erről a kapcsolatról szóló elbeszélő, önéletrajzi beszámolóra többek között lásd: Mangione, Jerre: *Mount’Allegro*. New York, 1952. (a továbbiakban: Mangione), a tudatosan „etnikai reneszánsz” szempontú megközelítésre pedig lásd Barolini, Helen: *Festa: Recipes and Recollections of Italian Holidays*. San Diego, 1988. Az e kapcsolatot tárgyaló elbeszélésekről, önéletrajzi beszámolókról szóló legismertebb történeti perspektívájú munkák talán Harvey Levenstein nevéhez fűződnek, aki erősen érvel amellet, hogy az olasz bevándorlók ellenállást mutattak az étkezési szokásaikkal kapcsolatban, különösen a különböző ügynökségek abbéli törekvéseivel szemben, hogy „amerikanizálják” az étrendjüket. Lásd Levenstein, Harvey A.–Conlin, Joseph: *The Food Habits of Italian Immigrants in America: An Examination of the Persistence of a Food Culture and the Rise of ‘Fast Food’ in America*. In.: Browne, Ray et al. (Eds.): *Dominant Symbols in Popular Culture*. Bowling Green, 1990. (a továbbiakban: Levenstein and Conlin); Levenstein, Harvey A.: *The American Response to Italian Food. Food and Foodways*, 1985. 1. szám. (a továbbiakban: Levenstein 1985.)

– a két világháború között a New York kelet-harlemi negyedében élő olasz-amerikai közösség – azt mutatja, hogy az effajta folyamat kettős irányú, dialektikus kölcsönhatást eredményezett a család szférája és a változó társadalmi-gazdasági környezet között. Az elemzésből kiderül, hogy a két háború közötti időszakban az olasz-amerikai család kevésbé jellemezhető olyan entitásként, ahol egy nem domináns etnikai csoport képes megőrizni etnikai hagyományait a szociális munkások, táplálkozástudományi szakemberek és a tömegfogyasztás csábítása ellenében, illetve azok ellenére. Inkább egy olyan szféraként fogható fel, ahol az etnikai hagyományok – a régi értékek és jellegzetességek szelektív felhasználásával és átdolgozásával – új feszültségek és ellentmondások, társadalmi kényszerek és szükségletek eredményeként jöttek létre. Az elemzés nyomán vitathatónak bizonyul a család mint az etnikai hagyományok átadásának forrását jelentő intézmény „elkülönültségének” koncepciója is. Jóllehet az olasz Harlemben élő családok az ideológia és hagyományok létrehozóiként meghatározták azokat a – egyenrangú, uralgó vagy alárendelt – viszonyokat, amelyeket az olasz-amerikai közösség a vele együtt élő etnikai csoportokkal az idők folyamán kialakított, ám egyben azok rájuk is szabályzó erővel hatottak.

Négy különböző szakaszra osztva tárgyalom azt a folyamatot, melynek során az ételek a kelet-harlemi olasz-amerikaiak számára az etnicitást kifejező jelképként kezdtek el funkcionálni. Először a „hagyományos” étkezési szokások megtartásával kapcsolatos nemzedéki konfliktust értem. Ez leginkább annak a közéleti diskurzusnak a hatására jelentkezett, mely a bevándorlók étkezési szokásait a szociokulturális alsóbbrendűség állapotával kapcsolta össze. Ezután az ételfogyasztás köré csoportosuló kollektív rituálék – mint a közösségi ideológia generálása eszközei – használatát vizsgálom meg, majd az ételek szimbolikus és ideológiai alkalmazását elemzem a bevándorlók gyermekeik felé irányuló szocializációs stratégiáiban. Végül az étkezési szokásoknak a faji-etnikai megkülönböztetést, valamint a bevándorlók „amerikaiságának” a kifejezését szolgáló eszközként való szimbolikus és ideológus használat tárgyalom.

A 20. században a Manhattan északkeleti részén található Kelet-Harlem olyan újonnan érkezett bevándorlók otthona volt, akik régebbi bevándorló csoportok helyébe léptek. Ez utóbbiak olyan társadalmi és gazdasági helyzetbe jutottak, mely lehetővé tette számukra a kedvezőbb környékre való költözést. Az évszázad első évtizedében a zsidók és olaszok tömeges beáramlása nyomán a korábban megtelepedett ír- és német-amerikai közösségek kiszorultak a területről. Az olaszok, akiknek jó része írástudatlan, képzetlen dél-olaszországi munkásokból került ki, ebben az időben Kelet-Harlem gazdaságilag leghátrányosabb helyzetben lévő és legalacsonyabb társadalmi presztízsnak örvendő csoportjának tekinthetők. A húszas években a területet nagy számban kezdték elhagyni a zsidók és más európai etnikai csoportok, helyüket pedig lassan puerto ricoi és az amerikai Délről érkező bevándorlók vették át. Az 1930-as évekre a Kelet-Harlemben élő nyolcvanezeregynéhány olasz-amerikai végül viszonylagos politikai dominanciára tett szert a terület fölött, és a társadalmi hierarchia alján a puerto ricoiak és fekete amerikaiak léptek a helyükbe. Az olasz közösség e viszonylagos biztonsága azonban törekenynek bizonyult, mivel a fiatalabb és tehetősebb olasz-amerikai családok egymás után hagyták el Kelet-Harlemet jobb lakáskörülmények, iskolák és biztonságosabb utcák reményében. Az 1950-es évek végére Kelet-Harlem egésze spanyol Harlemmé alakult át.

Az első világháborút követő években magán az olasz enklávéban belül is fontos társadalmi változások zajlottak le. Ebben a történelmi időszakban olasz Harlem lakossága mindennapi életének és kultúrájának megértéséhez fontos forrásként szolgálnak azok a bevándorlókkal és gyermekeikkel készített beszélgetések és életútinterjúk, melyek

Leonard Covello nevéhez fűződnek. Covello középiskolai igazgató, közösségi vezető és az olasz közösség kultúrájának a kutatója volt.²

Az 1920-as években, amint a nagy bevándorlási hullám alábbhagyott, a bevándorlók Olaszországhoz fűződő kötelékei meggyengültek, és az Amerikában született olaszok számbeli túlsúlyba kerültek. Ez volt az az időszak, amikor olasz Harlemben a bevándorló szülők növekvő aggodalmuknak adtak hangot a családi étellel kapcsolatban, keményen bírálták gyermekeiket a „tisztelet hiánya” és a „hagyománytól való eltávolodás” miatt, és mindezekért az amerikanizáció káros hatásait tették felelőssé. Amint az a Covello által elkészített interjúkból kitűnik, időnként heves nemzedéki konfliktusok robbantak ki olyan problémákkal kapcsolatban, mint például a már dolgozó gyermekek fizetésének a sorsa, pályaválasztással és továbbtanulással kapcsolatos döntéseik, a házastárs megválasztása, a lányok igénye arra, hogy felügyelet nélkül járhassanak szórakozni és így tovább. Voltaképpen az olasz-amerikaiak második generációját leginkább a városi Amerika azon értékei és életstílusai vonzották, amelyek ellentétben álltak a bevándorlók kultúrájával. A szüleik kultúrájához kapcsolódó alsóbbrendűség stigmájának eredményeképpen sokan úgy vélték, pusztán azáltal, hogy elvetnek mindent, ami „olasz” bennük, „amerikaiakká válhatnak,” és új identitásra téve szert,³ a szélesebb – domináns populáris és polgári kultúrája által jellemzett – „fehér” társadalomhoz tartozhatnak. Covello megjegyezte, hogy számos olasz Harlemben élő fiatal úgy gondolta: „Az itt született amerikaiak azért amerikaiak, mert angolul beszélnek, a külföldön születettek pedig csak úgy válhatnak jó amerikaiakká, ha mindent elfelejtenek, amit a szüleik magukkal hoztak: nyelvet, szokásokat, kultúrát, viseletet, ünnepeket, dalokat, táncot, sőt még az ételeiket is.”⁴

A bevándorlók kultúrájának elutasítása a második generáció részéről különösen az étellel kapcsolatos szokásokat érintette. Kutatók rámutattak arra, hogy az étel hatékony eszköze az etnikai kötelékek és identitások kiépítésének, mivel olyan kulturális kód, mint a nyelv, amit az első években tanul meg az ember, és így kitörölhetetlen jeget hagy az ember személyiségében és identitásában.⁵ Ez ugyanakkor visszafelé is érvényes, ugyanis egy adott étkezési szokás, mely a különbség erőteljes jelölője, elhagyható, amennyiben a kisebbség konformitásra és integrációra vágyik. Helen Barolini író, például a következőképpen emlékszik vissza a New York állambeli Syracuse-ban töltött

² Covello a basilicata tartománybeli Aviglianoban született 1887-ben. 1896-ban került New Yorkba és szinte megszakítás nélkül Kelet-Harlemben élt. 1911-ben végzett a Columbia Egyetemen, majd francia és olasz nyelvet oktatott a DeWitt Clinton nevű középiskolában Manhattan észak-nyugati részén. Covello egész életét annak szentelte, hogy segítse az olasz-amerikai diákokat tanulmányi teljesítményük színvonalának emelésében. 1934-ben egy új olasz-harlemi iskola, a Benjamin Franklin középiskola igazgatójává nevezték ki. Küldetésének tekintette, hogy ezt az iskolát – ahogy ő fogalmazott – „közösség-központú iskolává” alakítsa át, mely segít megoldani az alacsony jövedelmű, nagyrészt bevándorlókból álló közösség problémáit. Covello szerint ezt a célt multikulturális neveléssel – melyben a középiskola úttörő szerepet vállalt –, a szülőknek, egyesületeknek és a közösségi vezetőknek az iskola életében való részvételén, valamint a diákoknak és tanároknak a közösség életébe való bevonásán keresztül kellett elérni. 1944-ben Covello PhD fokozatot szerzett a New York-i Egyetemen *The Social Background of the Italo-American School Child* című disszertációjával, ami csak évek múlva jelent meg nyomtatásban. A jelen tanulmányban felhasználott legtöbb forrás olyan interjú és egyéb anyag, amit Covello a disszertációjához gyűjtött össze. Covello 1982-ben hunyt el Szicíliaiban. A Covello-iratokat a philadelphiai Balch Institute of Ethnic Studies őrzi.

³ Sollors, Werner: 'Of Plymouth Rock and Jamestown and Ellis Island,' or, Ethnic Literature and Some Redefinitions of 'America'. In.: Horowitz, Donald L.–Noiriél, Gérard (Eds.): *Immigrants in Two Democracies: French and American Experience*. New York, 1992. 221–222.

⁴ Covello, Leonard: *Language Usage in Italian Families*. New York, 1934. 329.

⁵ Valeri, Renée: *Alimentazione*. In.: *Enciclopedia Einaudi*. Torino, 1977. 358.

gyermekkorára: „Az édesanyám időnként elvitt sajtot vásárolni egy import árukat forgalmazó üzletbe, ahová utáltam bemenni a szagok miatt – olyan szagokat lehetett ott érezni, amelyek olasz szagok voltak, és amelyek megerősítették bennem azt az elhatározást, hogy én nem leszek olasz. Utáltam a halüzletet is, az ott kirakott visszataszító nem amerikai angolnák és tintahalak miatt. Még Josie süteményboltját is utáltam, mert Josie, aki az ott kapható idegen kinézetű süteményeket készítette, kövér és maga is idegen kinézetű volt, fekete karikákkal a szeme alatt – mindez egyáltalán nem azt a képet sugallta, amit az életről láttam a moziban minden szombat délután.”⁶

Olasz Harlemben az iskola alapvető jelentőségű szerepet játszott abban, hogy efféle attitűdök alakultak ki az olasz-amerikaiak második nemzedékében. Az iskola nyújtotta azt a közösségi teret, amelyben a bevándorlók gyermekei első ízben voltak kitéve a kulturális és osztálykülönbségeknek, a hierarchikus viszonyoknak és szembesültek azokkal. Az iskolában pedig az alsóbbrendűség tudata, a fiatal olasz-amerikai gyermekekben az ismeretlen külső „amerikai” világ keltette félelem és ígézet érzései gyakran az ételek nyelvezetén keresztül artikulálódtak. „Az általános iskolában az ebéd komoly gondot jelentett a számomra” – emlékezett Covello egyik diákja. „Hogy ehessen valamit, vagy otthonról kaptam pénzt, vagy a szombati és vasárnapi cipőpucolás keresetéből vettem magamnak ételt. Ebből a pénzből tudtam megvenni azt a kaját, amit a nem olasz fiúk ettek. Édesanyám persze minden nap adott nekem egy olasz szendvicset, vagyis egy fél francia kenyeret sült paprikával és hagymával, vagy az egyik felét olajba mártotta és egy kevés apróra vágott fokhagymát tett rá. Egy ilyen szendvicssel minden bizonnyal a jó híremet kockáztattam volna, ezért nem vihettem az iskolába. Istenem, milyen problémát jelentett megszabadulni tőle, hiszen arra tanítottak, hogy soha ne dobjam el a kenyeret!”⁷

Ennél egyértelműbb volt az, ahogy az iskolák szabályzatai az etnikai étkezési szokások sokféleségét nem amerikai szelleműnek minősítették. Az 1910-es és 1920-as években a New York-i iskolákban a bevándorló gyermekek étrendje egyáltalán nem volt másodlagos jelentőségű dolog. A táplálkozástudományi és főzést oktató tantárgyak szerves részét képezték annak az oktatási programnak, mely arra irányult, hogy a több mint ötven százalékban dél- és kelet-európai bevándorlók gyermekeiből álló iskolai populációt asszimilálja és lojális amerikaikat neveljen belőlük.⁸ Amint azt a New York iskolatörténetét kutató Diane Rovitch megfogalmazta, az új bevándorlók gyermekeinek amerikanizálására tett erőfeszítések során az iskolák fő feladatai a következők voltak: „megtanítani őket angolul beszélni; a haj rendszeres vizsgálata a tetvek végett; tisztaságról és higiénéről szóló előadások tartása; megtanítani a tanulókat arra, hogyan kell tisztelni az amerikai zászlónak, valamint arra, hogy el tudják mondani az állampolgársági esküt, el tudják énekelni a nemzeti himnuszt és hogy tiszteljék az amerikai hősokeket” – minden egyes részfeladat a nagyobb célt szolgálta.⁹ A kelet-harlemi iskolákban oktató tanárok, akik többnyire alsó középosztálybeli másod- és harmadgenerációs ír- és német-amerikaiak voltak, ritkán mutattak megértést nehézséget jelentő olasz-amerikai diákjaik iránt. Az olasz-amerikai diák naponta hallott olyan bírálatokat, melyek családi szokásait illeték, de amelyek végső soron különbözőségét, a többségi kultúrából való kirekesztettségét hangsúlyozták. Az osztályteremben „az édesapját, akit [...] mindenhatónak, az önálló-

⁶ Barolini, Helen: *Heritage Lost, Heritage Found*. In.: Gabaccia, Donna (Ed.): *Food, Recipes, Cookbooks, and Italian-American Life*. Italian Americana, 1998. 2. szám. 127.

⁷ B. V., idézi Covello, Leonard: *The Social Background of the Italo-American Child: A Study of the Southern Italian Family Mores and Their Effect on the School Situation in Italy and America*. Leiden, 1967. (a továbbiakban: Covello 1967.) 339.

⁸ Levenstein, Harvey A.: *Revolution at the Table: The Transformation of the American Diet*. New York, 1988. 109–120.

⁹ Ravitch, Diane: *The Great School Wars, New York City, 1805–1973: A History of the Public Schools as Battlefield of Social Change*. New York, 1974. 178.

ság eszményének tekintett, tanárai kedvezőtlen színben tüntetik fel beszéde, ruházata miatt, amiért bort iszik és esetleg készít is. Édesanyját pedig háztartásvezetési módszerei, gyermekei etetése és ruháztatásuk mikéntje miatt kritizálják. [...] Megszokott ételeit is ugyanúgy elítélik, mivel reggelije valószínűleg ritkán egyezik meg pontosan azzal, amit a gabonapelyhek reklámjainak rózsás orcájú kerubja ajánlgat. A főzött gabonapépeket nehézkes elkészíteni, és a reggeli itala, [...] fiatal és idős számára egyaránt, a kávé marad. A »változatos« meleg ebéd helyett, amit az osztályban melegen ajánlanak neki, a fiú inkább gargantuai méretű szendvicset hoz az iskolába.”¹⁰ A legtöbb másodgenerációs olasz-amerikai tanuló kész volt elfogadni az „étkezési szokások” és az „állampolgárság” közötti eszmei kapcsolatot, mint a „domináns kultúra” – mely megigézte őket, és amellyel azonosulni kívántak – nyilvános diskurzusának feltételét. Amikor azonban ez az eszményítés bekerült az otthon szférájába, a gyerekeknek gyakran szembesülniük kellett szüleik értetlenségével vagy éppen ellenséges magatartásával. Egy diák például a következőt mondta Covellonak: „Az általános iskolában minden olyanért lelkesedtem, amit Amerikáról tanítottak, történelmről, földrajzról és arról, amit jelképez. Nagyon jó volt hallani minderről. Amikor viszont délután hazaértem, fájdalmas ellentmondást találtam közöttük, amit otthon láttam, és amit napközben tanítottak. A tanár például azt mondta, hogy a tiszta kéz, tiszta ruha és a fogkefe nélkülözhetetlen dolgok. Meg hogy reggel sok tejet kell inni. Annyira szégyelltem magam, annyira alávalónak éreztem magam, amikor rádöbbentem arra, hogy otthon a szüleim nem felelnek meg ezeknek az elvárásoknak. ... Édesanyám ellene volt a tanár étkezéssel kapcsolatos ajánlásainak. Gúnyolni kezdte tanáraitam nézeteik miatt, és ettől én nagyon elszomorodtam, mivel szétrombolta azt az álmomat, hogy valamikor majd igazi amerikai leszek. Úgy éreztem, hogy a reggeli teje mindennél inkább szükségem van. Anyám azonban – és apám is – váltig erősködött, hogy ez a jó szokás ellen való, hogy az amerikai tej mérgező. »Ezek a te tanáraid megőrjítenek bennünket« – mondogatták nekem. Rá kellett döbennem arra, hogy mindaz, amit az iskolában tanultam, a szüleim rosszállásával találkozik.”¹¹

Olasz Harlem bevándorlónak ellenállása csak részben magyarázható az amerikai iskolához fűződő problematikus viszonyokkal, amit Covello és az őt követő kutatók alaposan feldolgoztak. A dél-olasz bevándorlók az ételeket és az egészséghez való kapcsolatot tekintve komplex tudásrendszert hoztak magukkal Amerikába. Úgy vélték, ez a tudás érdemes arra, hogy tapasztalatuk részeként átadják gyermekeiknek. Továbbá, amit azt az ételszociológia megmutatta, a gyermekek étrendje feletti szülői ellenőrzés szorosan összefügg a fiatal személyiség teljes fizikai és lelki fejlődésével. Különösen az anyának fontos ez, ugyanis a gyermek étrendjének a szabályozása teszi teljessé számára az anyai szerepet.¹² Ezért érthető, hogy az olasz Harlemben élő bevándorló szülők a hagyományosan a családi szférához tartozó témákat – mint például az étrendet – olyan fontosnak ítélték, hogy nyilvánosság elé vitelük ellen határozottan fel kellett lépniük. Egy bevándorló édesanya világosan fogalmazta meg ezt az érzést, amikor váratlanul megjelent az iskolában és nekítámadt az egyik tanárnak, mondván: „Azért jöttem, hogy megtudjam, Tony megeszi-e a szendvicset, amit reggelente adok neki, vagy pedig eldobja azt. Magukat az iskolában ez nem érdekli. Biztosan azt mondják neki, hogy ne hallgasson az anyjára. Maguknak itt más szokásaik vannak, és ha hagyom, hogy Tony azt csinálja, amit maguk mondanak neki, nem fog nekem szót fogadni.”¹³

¹⁰ Bromson, Archie. „The Italian Peg and the American Hole”, „Adjustment.” In.: Covello Papers, Box 92, Folder 2.

¹¹ D. diB., idézi Covello 1967. 341.

¹² Lásd különösen Fischler, Claude: Learned Versus „Spontaneous” Dietetics: French Mothers’ Views of What Children Should Eat. *Social Science Information*, 1986. 4. szám.

¹³ C. G., idézi Covello 1967. 315.

A napi otthoni étkezések szimbolikusan fejezték ki a kelet-harlemi olasz-amerikai családok történelmének e nyugtalan időszakát. A bevándorló szülők mindent megtettek annak érdekében, hogy gyermekeik részt vegyenek a napi étkezésekben. Gyermekeiket *American*nak hívták, ami az Amerikában született nemzedék iránti szemrehányást fejezte ki, amiért az – legalábbis így látták – nem mutatott tiszteletet a szülői tekintély és a „családi értékek” iránt.¹⁴ A bevándorlók ugyanakkor használtak egy másik kifejezést is, hasonló jelentéssel: *mangiacake* – süteményevők.¹⁵ A *mangiacake* szó használata, mellyel a fiatalabbakat illették, azt jelzi, hogy a gyorséttermi ételek utcán való fogyasztásának a gyakorlata – a strukturált családi étkezéssel ellentétes ételfogyasztási forma – meglehetősen elterjedt volt, és a családi szféra nyomásával szembeni lázadás szimbolikus formáját jelentette. Egy 18 éves lány számára a zsarnoki apja halála utáni felszabadulás érzése a „tiltott gyümölcs” ízéhez volt fogható. „Sohasem fogom elfelejteni a hajnali két óraker elfogyasztott palacsinták nektárízének élvezetét, amit a furcsa izgalom és vakmerőség ízesített meg” – mondta a lány Covellonak.¹⁶ A bevándorlók számára az ételek fontos narratív formát jelentettek a gyermekekkel való verbális és szimbolikus kommunikáció szempontjából, hangsúlyozva és megerősítve az apa mint *kenyérkereső* és az anya mint *kenyéradó* szerepét. Mindazonáltal gyakran ezen magánjellegű érintkezések során fordultak elő az új társadalmi-gazdasági kontextus által a bevándorló családoknál előidézett válságok és ellentmondások. New Yorkban kezdetben a kötelező iskolai oktatás, majd pedig a munkába állás szakította el mind a fiú-, mind a lánygyermeket az otthonról, ami a dél-olasz falusi társadalomban egykoron egyszerre volt a termelés, fogyasztás és szocializáció tere. Néhány Amerikában töltött év után természetesnek számított a gyermekek számára, hogy az amerikai élet tolmácsaiként közvetítsenek angolul nem beszélő szüleik felé, ily módon felborítva az életkoron és státuszon alapuló hierarchiákat. A családi vacsora, melynek során a két nemzedék szükségképpen közelebb került egymáshoz, gyakorta szolgált színpadként a nemzedéki konfliktus drámájához. Egy szociális munkást megdöbbentette a konfliktus ereje, melyet az étkezések alatt olasz-amerikai otthonokban figyelt meg. „Az olasz gyerekek családjai ritkán fogyasztják el ételüket békességben” – jegyezte meg. „Valaki állandóan zsémbelődik, szitkozódik, vagy – ahogy ők mondják – valaki állandóan »üvöltözik« velük.”¹⁷ Covello egyik adatközlője viszont arra emlékezett vissza, hogy apjának az étkezések alatt a családtagok felett demonstrált teljhatalma miként vált egyre inkább jelképpé és fiktívvé az Amerikában eltöltött évek során. „[Kezdetben] a vacsoraasztal a szertartásosság számtalan formája vette körül. Az apa az asztalfőn ült, a feleségétől balra. Az összes gyermek csöndben ült az asztal körül és arra várt, hogy kiszolgálják. Senki nem nyúlált az étel után. A gyerekeket egyenként szolgálták ki, életkoruk szerint. Csak olaszul lehetett beszélni az asztalnál, a beszélgetés szűkszavú volt, és a szükséges kommunikációra korlátozódott. Az apa töltötte be a figyelmező szerepét. Később [azonban], amikor a gyermekek közül már sokan felnőttek, a felnőttek nehezen tudták megakadályozni az angol nyelv használatát az asztalnál. A gyermekek bőbeszédűbbek lettek és a gyárakban megtanult Yiddish nyelven kezdtek el beszélni, amit hasznos eszközzé fejlesztettek arra, hogy szüleik ne szerezhessenek tudomást közös programjaikról és tevékenységükről. Egy idő után Francesco [az apa]

¹⁴ „Italian Family in America.” In.: Covello Papers, Box 67, Folder 12.

¹⁵ Corsi, Edward: *My Neighborhood*. Outlook, 1925. szeptember 16. 92.

¹⁶ „Miss S. – 20 years. Born in Italy. Came to U.S. at age of 7”, „Girls.” In.: Covello Papers, Box 68, Folder 2.

¹⁷ Gillett, Lucy: *Factors Influencing Nutrition Work Among Italians*. Journal of Home Economics. 1922. január 16.

már nem ragaszkodott a vacsoraasztalnál a csendhez vagy az olasz nyelv kizárólagos használatához.”¹⁸

A családi étkezéseknek mint rituáléknak és mint a családi szervezet szimbolikus formájának a válsága csupán egy bizonyítéka az önkényes patriarchális hatalom hanyatlásának a bevándorló családokon belül. Valójában sok, olasz Harlemben élő bevándorló szülő egyre inkább a tudatára ébredt annak, hogy az új társadalmi-gazdasági és kulturális kontextusban a gyermekek szocializációja és irányítása eszközeként alkalmazott imitativ viselkedésnek és a fegyelem erőszakos érvényesítésének hagyományos módszerei nem vezetnek célra. Michael J. Eula történész szerint ebben a fázisban, a húszas és harmincas években, az olasz bevándorlók új, közvettebb stratégiákat kezdtek kialakítani gyermekeik választásai és viselkedése ellenőrzésére.¹⁹ Ezen új stratégiák részeként a bevándorlók már nem ragaszkodtak az amerikai életben kivitelezhetetlen szokások betartásához és látszólag elfogadták gyermekeik „amerikanizálódását” a nyilvános szférában. Valójában ebben az időben egyes szokásaik és intézményeik kezdtek elavulni. Az 1930-as évek végén az olasz Harlemben készített interjúkból például kiderül, hogy a bevándorló szülők 87%-a megengedné gyermekei számára, hogy maguk válasszanak házastársat. Az interjúk szerint még a lányok is oly mértékű szabadságot élveztek, amiről néhány évvel korábban álmodniuk sem lehetett.²⁰ Amíg azonban a fiataloknak látszólag sokkal nagyobb autonómiában lett részük, az első nemzedék azt kérte tőlük, hogy rituálékon és szimbolikus cselekedeteken keresztül, nevezetesen a rokonsági kötelekkel kapcsolódó családok összejövetelén való részvételükkel mutassák ki a családi szféra és értékei iránti lojalitásukat. Egy másodgenerációs olasz-amerikai például elmondta Covellonak, hogy az ő családjában, mely 1924-ben vándorolt be Szicíliából, már néhány évnyi kelet-harlemi tartózkodás után érzéklni lehetett az érdeklődés és társas tevékenységek szinte teljes hanyatlását a fiatalabb nemzedék körében. „A szülők összes társas tevékenysége jórészt csak a rokoni látogatásokra, olasz mozifilmek, olasz színdarabok megtekintésére és barátokra korlátozódik. A gyermekek jobban kedvelik az amerikai filmeket, az amerikai újságokat, amerikai tánclépéseket, sportokat és egyéb időtöltést.” A szülők főként szicíliai tájszólásban beszéltek, a gyerekek meg csak angolul. A fiúk és a lányok egyaránt egyre nagyobb szabadságot élveztek az otthonon kívül. Anyi sok veszekedés után végül elnézték a lányoknak, hogy kifestik magukat, és megengedték nekik, hogy fiúk társaságában menjenek el szórakozni. Amikor az utcán vagy az iskolában voltak barátaikkal, a gyermekek előszeretettel fogyasztottak „amerikai” ételeket. Otthon „a gyermekek hajlamosak elszakadni a legtöbb olasz mintától, kivéve az ételeket. Amikor fiatalabbak voltak, az apa volt a család feje, és az ő kívánságai élveztek elsőbbséget. Ma már nincs igazi családfő. Mindegyik családtag sok tekintetben meglehetősen független, és nincs arra kötelezve, hogy megtartsa azokat a rituálékat, amelyeket a család követ, *kivéve akkor, amikor jelen van a családi összejöveteleken.*”²¹ Ez alapvető pontja volt a „nemzedékek közötti szerződésnek”.

A válság és változás kontextusában a bevándorlók meggyőződésévé vált az, hogy az immár nem működő kényszerítő formák helyett a kollektív rituálékon keresztül gyakorolt ideológiai befolyásolás révén képesek irányítani gyermekeik magatartását és lojalitását. Ezek voltak azok a körülmények, melyek között a bevándorló szülők az ételeket és

¹⁸ „Study of a family”, „Family in America.” In.: Covello Papers, Box 93, Folder 17.

¹⁹ Eulas, Michael J.: *Between Peasant and Urban Villager: Italian-Americans of New Jersey and New York, 1880–1980: The Structures of Counter-Discourse.* New York, 1993. 159–194.

²⁰ Concistre, Marie: *A Study of a Decade in the Life and Education of the Adult Immigrant Community in East Harlem.* Ph.D. diss., New York University, 1943. 345.

²¹ Vicesvini, Victor J.: „The Italian Pattern in a Family That I Know Well.” In.: Covello Papers, Box 67, Folder 23. Kiemelés tőlem – S. C.

étkezési szokásokat elsődleges teremtő erőként mobilizálták az „olasz család” ideológiai megalkotása során. Az ugyanis hangsúlyozta a folyamatosságot, az újjal szembeni gyanakvást, a tekintélytiszteletet, a világosan elkülönülő nemi szerepeket, a szorgalmas munka iránti elhivatottságot, a boldogság egyéni eszményei korlátozásának az elismerését, a közjó iránti felelősséget és az egyéni törekvések feladását a közösség elvárásainak való megfelelés érdekében. Azok a szertartások, melyek során minden egyén a csoport kultúrájához szocializálódott – nevezetesen, alapvetően a család ideológiájához –, az étel elfogyasztásának rituáléja köré szerveződtek. Alapjában véve ezen a kompromisszumon keresztül vált az „olasz” étel – melyet az Amerikában született nemzedék korábban elutasított – a közösség kulturális önazonosságának a központi szimbólumává.

A „rituális családi összejöveteleken való jelenlét” kötelessége elfogadható kíváncsi volt a fiatalabb nemzedékek számára, mivel az ünnepi családi rituálékon való részvétel nem okozott összeütközést az otthonon kívüli életükkel. Ennek ellenére e részvétel kötelező jellege rajzolódik ki sok személyes elbeszélésből. Egy Kelet-Harlemben meginterjúvolt másodgenerációs olasz-amerikai adatközlő elmondta, hogy „a vasárnapi ebéd egészen különleges volt. Vallásos módon költöttük el. Kora délután fogtunk hozzá. Mindenki az asztalnál ült, nem volt jövés-menés. Mindannyiunknak az asztalnál kellett lennie.”²² Egy másik másodgenerációs olasz-amerikai férfi így próbálta összefoglalni az olasz harlemi élet lényegét: „Vallásos nevelést kaptunk és családi életre tanítottak bennünket. Úgy bizony. Nem tanítottak nekünk a családról – egyszerűen ránk ragadt, amit tudnunk kellett. Nagyon közel voltunk egymáshoz. A vasárnapi étkezés volt az az étkezés, ahol ott kellett lenni.”²³ Valójában, amint e férfi szavai mutatják, a vasárnapi ebéd és a többi családi étkezési rituálé nagyban összefüggött azzal a folyamattal, melynek során a családi etikát – amit jóllehet nem „tanítottak” – elsajátították.

A nagycsalád összejövetelei, melyek az étkezés köré szerveződtek, a bevándorlók számára számos jelentős társadalmi jelentéssel bírtak. Először talán az étel viszonylagos bősége – melyben az olasz bevándorlóknak New Yorkban részük volt – volt az az ígéret, amit Amerika a legteljesebb mértékben betartott. Azok az ételek, melyeket Olaszországban rendszeresen csak a felső osztályok fogyasztottak, Amerikában gyakran még a szegényebb családok számára is elérhetőek voltak. Az olyan ételek, mint a tészta, fehérkenyér, hús, kávé és cukor fogyasztása nagy jelentőséggel bírt a bevándorlók számára – mind társadalmi, mind pedig érzelmi szempontból. Így az étkezési rituálék révén a szükség fölötti győzelmet ünnepelték és az ételekkel való hivatkozás jelentős eleme volt a rituáléknak. Jellemző módon, az ünnepi étkezések több fogásból álltak, és a magas társadalmi státuszú ételek központi helyet kaptak az étkezés koreográfiájában. A bőséges húsfogyasztás alapvetőnek számított az ilyen alkalmakkor, ugyanis a társadalmi alsóbbrendűség markáns kifejezője volt az, amikor hiányzott a húsetel a dél-olasz paraszt asztaláról. „Hétköznapi vacsorára bőséges ételnek számított a leves és a húsos spagetti, amit saláta követett” – emlékezett vissza Jerre Mangione *Mount' Allegro* című művében. „Vasárnapokon és ünnepnapokon viszont elvárták, hogy az ember – a levesen és salátán kívül – legalább három különböző fogás hússal, négy-ötféle zöldséggel birkózzon meg, és mindezt betetőzte a sütemény, gyümölcsök és csonthéjasok.”²⁴

Az étel közös rituális elfogyasztásra való előkészítése szintén fontos társadalmi jelentéssel bírt. Habár az olasz-harlemi nők a nyilvános szférában nem rendelkeztek formális hatalommal, a családi élet és rituálék mindennapi gyakorlatán keresztül közülük sokan uralni tudták a magánszférát. Gyakran ők döntöttek arról, hogy kit hívnak meg ezekre

²² Interjú Peter Rofranoval. 1998. november 21.

²³ Orsi, Robert A.: *The Madonna of 115th Street: Faith and Community in Italian Harlem, 1880–1950*. New Haven, 1985. 77.

²⁴ Mangione 136.

az alkalmakra, ily módon szabályozva az elfogadást, kizárást és a társadalmi érintkezést a családon és a rokonsági körön belül. Sőt a családi rituálékon az anyát „mint a szakács-tudománya révén a családban központi szerepet betöltő személyt ünnepelték.”²⁵ Az étel elkészítése és tálalása az ünnepségeken nem csupán törődést, szeretetet és együttléteket fejezett ki, hanem – kreatív és személyes tevékenység eredményeként – a státusz csoporton belüli kifejezésével kapcsolatos rivalizálást is. Egy kelet-harlemi olasz-amerikai felnőtt így idézte fel a húsvéti lakomákat: „*Pizza rustica, pizza dolce, struffele*.”²⁶ Mindegyik alapvetően ugyanazon recept alapján készült. Mindegyiknek különböző változatai léteztek, melyekről – kizárólag az íz alapján – meg lehetett mondani, hogy ki készítette. Egy íz és emlékezni lehetett, hogy azt az ételt *commara*²⁷ Lucia vagy Nannina vagy Zia Rosa készítette. Olyan volt, mintha egy művész aláírta volna remekművét.”²⁸ Ünnepélyes alkalmakkor a nők konyhában végzett munkájának fontos része volt a viszonylagos „amerikai bőség” által nyújtott alapanyagok kulturális termékévé való átalakítása. Olyan feladat volt ez, amit olasz Harlem sok bevándorló asszonya odaadással vállalt magára. Habár el kell kerülnünk a szépítést és az általánosítást, valószínűleg elmondható, hogy sokuk megtérülő elfoglaltságnak tekintette a főzést, mivel az időt és befektetett munkát ellentételezte a család elismerése. Egy nem olasz tanár a következőt mondta Covellonak: „Egy nő beszámolt nekem arról, hogy öt óráig tartott, amíg elkészítette az ízletes szószt, amit a spagettihez szolgált fel. Amikor célzást tettem a ráfordított időre, azt válaszolta, hogy ha a családjának és a vendégeinek izlett az étel, nagyon is megérte. Ez, úgy tűnik, jól adja vissza (az olasz nők) főzésről alkotott filozófiáját.”²⁹

A harlemi olaszok között a családi lakomák kultuszát szintén táplálta a vendéglátás dél-olasz kultúrája, ahol az étel kínálása a társadalmi „méltóság”, „hírnév” és „tisztület” kivívásának az egyik eszköze volt. Ugyanakkor különösen rettegett helyzetet eredményezett a dél-olasz társadalomban az, amikor semmivel sem, vagy csak kevéssel kínálták a vendéget, illetve kénytelenek voltak kimutatni a szomszédok számára, hogy teljesen híján vannak az élelemnek. Covello visszaemlékezése szerint: „Aviglianóban előfordult, hogy nem volt étel a házban. Ilyenkor elrekesztük az ajtót és csörömpöltünk a konyhai edényekkel és evőeszközökkel azért, hogy a közeli szomszédokban azt a benyomást keltsük, hogy a déli étkezés rendben zajlik.”³⁰ A *Mezzogiorno*³¹ társadalomban a jómódúak étellel való hivalkodása és az éhezéstől szenvedők szégyene szembeszökő társadalmi jelenségek voltak, és azt mutatják, hogy az étellel való megvendégelés képessége szorosan összefüggött a család státuszával a közösségben, valamint a család önmagáról alkotott képével. Társas kapcsolataik szervezése során olasz Harlem bevándorlói nagymértékben merítettek ebből az eszményből. Számukra csupán apró eredmény volt az, hogy az Újvilágban az ételfogyasztás köré szerveződő összejöveteleket tarthattak.³²

Az ételekhez kapcsolódó rituálék jelentős társadalmi funkciójának tekintendő az egy adott csoportba való befogadás és az abból való kirekesztés, a határvonalak meghúzása azok között, akiket meg kellett hívni az asztalhoz, illetve akiket nem kellett meghívni.

²⁵ Gambino 24.

²⁶ Desszertként fogyasztott ételek. (A fordító megjegyzése.)

²⁷ Commara: a családhoz fiktív rokoni szálakkal kötődő nő. (A fordító megjegyzése.)

²⁸ Colello, Vincent: East Harlem ... The Way It Was. Gépelt kézirat. Center for Migration Studies, Staten Island, New York.

²⁹ Smeltzer, Alexander C.: „Italian Customs in U. S. A.”, „Customs.” In.: Covello Papers, Box 93, Folder 7.

³⁰ Covello, Leonard: The Heart Is the Teacher. New York, 1958. 36. (a továbbiakban: Covello 1958)

³¹ dél-olasz (A fordító megjegyzése.)

³² Tepedino, C. L.: „Italo-American Family Problems, Jan, 1941”, In.: Covello Papers, Box 93, Folder 18.

Az idegenek nem nyertek bebocsátást a családi összejövetelekre, mivel a magánügyeket nem volt illendő mások előtt megbeszélni. A fiatalabb olasz-amerikaiak emlékeztek arra, hogy mennyire zavarban érezték magukat, amikor ezen alkalmakkor látogatóba érkezett barátaikat otrombán elűzték szüleik és rokonaik. „Nem akarjuk, hogy idegenek tudomást szerezzenek a családunk dolgairól” – mondták nekik.³³ Ugyanabban a családban a vendéglátás és a közös ételfogyasztás voltak a legerősebb és leggyakrabban használt társas eszközök a konfliktusok kifejezésére, kezelésére vagy megoldására. Mangione megjegyezte: „Ha nem lehetett az összes rokont egy tető alá összehozni, az néha ádáz családi veszekedést eredményezett. Némely rokon megsértődött, amiért nem hívták meg egy családi összejövetelre, és a veszekedés tovább folyt. Jó esély volt arra, hogy egy hónapig is elhúzódik, és egyre inkább elmérgesedik, végül eléri azt a pontot, amikor már senki sem emlékszik a veszekedés eredeti okára, és mindenki tucatnyi érvvel igyekszik bizonyítani, hogy teljesen jogosan kezdődött és valószínűleg örökké folytatódnia kell.”³⁴

Összegezve, az ezen ételekhez kapcsolódó rituálék társadalmi funkciója az volt, hogy segítségükkel a bevándorlók ünnepeik az amerikai élet nyújtotta magánjavadalmakat – a győzelmet az ínség felett, valamint a gazdag családi életet –, hivatkoznak velük és megosszák őket egy kiválasztott csoporttal, cserébe szorgalmas és fáradságos munkájukért. Mindkét eszmény távol állt a megvalósulástól abban a társadalomban, ahonnan a bevándorlók érkeztek. Amint arra Donna Gabaccia rámutatott, megkérdőjelezve egy régóta elfogadott történelmi feltételezést, erősen vitatható, hogy valaha is fennállt az együttműködés általános állapota azon háztartások között, amelyek a kiterjedt dél-olasz parasztcsaládokat alkották. Inkább arról van szó, hogy a családi kapcsolatok az Atlanti-óceán mindkét partján egyre fontosabbá váltak, és egyre nagyobb tiszteletnek örvendtek a migráció és beilleszkedés ideje alatt. Még a későbbi Amerikában töltött évek alatt is, különösen a munkásosztálybeli környékekre jellemző gyakori lakóhelyváltás miatt, a bevándorlók szolidaritásért és támogatásért továbbra is főként a családi kapcsolatokra támaszkodtak. Az olasz bevándorlók „családcentrikussága” – állapítja meg Gabaccia, leginkább az egyesült államokbeli bevándorlás és élet termékének tekintendő.³⁵ E folyamaton belül a közös étkezésen alapuló rituálék visszatérő gyakorlata mint a családi összetartozás szimbóluma, fontos szerepet játszott a családi kötelékek és ideológia kialakításában, reprodukciójában és megerősítésében. Végül, míg a bevándorló szülők azért küzdöttek, hogy elnyomják azt, amit ők gyermekeik „individualizmusaként” érzektek, ezek a rituálék olyan eszközökként működtek, melyek a fiatalokat a közösség ideológiája jegyében szocializálták.

Amerikában az „olasz család” ideológiája, mely döntő részben a migráció és beilleszkedés történelmi folyamatának az eredményeként alakult ki, a közösség sajátos kulturális identitását kommunikáló, szocializáló és meghatározó eszközként funkcionálhatott mindaddig, amíg a folytonosság jegyében érzékelték és használták, vagyis mint „hagyományt”. Figyelemre méltó módon, az olasz múlt felhasználása központi szerepet játszott az olasz Harlem bevándorlóit által alkalmazott, gyermekeik felé irányuló (re)szocializációs stratégiákban.

Amint arra Robert Orsi felhívja a figyelmet, a hagyomány efféle narratívájában az emlékezés ideológiai erejét növelte annak aszimmetriája. A bevándorlók egy olyan országról meséltek gyermekeiknek, amely különbözött attól, ahol ők születtek, egy elkép-

³³ „Louis Pesce”, „Friends etc. In America.” In.: Covello Papers, Box 68, Folder 2; „C. V., 2nd gen. Female, college grad.”, „Family (concept of friends) (America).” In.: Covello Papers, Box 68, Folder 4.

³⁴ Mangione 24–25.

³⁵ Gabaccia, Donna R.: *From Sicily to Elizabeth Street: Housing and Social Change Among Italian Immigrants, 1880–1930*. Albany, 1984.

zelt „másik világról”, amit a New Yorkban született gyermekek soha nem ismertek.³⁶ Ebben az Olaszországban, melyről a bevándorlók a New York-i élet szükségétől és gyötrelmeitől inspirálva beszéltek és emlékeztek meg, a család egy olyan, mindent magában foglaló világ volt, ahol a szülők tekintélyét senki nem kérdőjelezte meg, a nők tudták, hol a helyük, a gyermekek gondját viselték az időseknek, minden rokon kötelességtudóan együtt dolgozott a közjéért, és következőképpen a család úgy evett, „mint egy család”. „Amikor mindannyian felnőttek, pénzt kerestek és megházasodtak, vennünk vagy építenünk kell majd egy házat, ami összetartja az egész családot” – mondta egy bevándorolt nő a gyermekeinek. „Egy olyan ház kellene nekünk, mint amilyen a nagyapámnak volt Olaszországban. Négy fia volt és négy házat építettek össze. Mindegyik fiúnak és a családjának megvolt a saját otthona, de az egész egy háztartás volt – persze nagypapa volt az *il padrone* (a főnök), és nagymama *comandava tutte le nuore* (uralkodott a menyei felett). *La famiglia* (a család) együtt étkezett és a hűvös őszi estéken vagy a hideg téli éjszeleken összejött a hatalmas tűzhely körül és elbeszélgetett az aznapi történésekről.”³⁷

A családi összetartozást jelképező családi asztal körüli egység, valamint a családi együttléte szimbolizáló étel visszatérő témái voltak az olasz múlttól szóló elbeszéléseknek, melyeket a bevándorlók „amerikai” gyermekeiknek adtak elő. Az Olaszországról festett „valóságos” kép, amire a bevándorlók a legjobban „emlékeztek”, az asztal körül összegyűlt család képe volt. A legmeghatóbb és legmegindítóbb a kisgyermekeinek egy kis falusi kőházban vacsorát adó anya képe volt. A legélénkebb érzetekkel kapcsolatos visszaemlékezések a jó ételekhez kapcsolódtak: Gyümölcsfák, szőlőtőkék, frissen sajtolt olaj vagy a házikenyér illata. Ez az Olaszország azonban történetitlen mese volt, tele távoli hangokkal, ízekkel és illatokkal. Mangione így emlékezett vissza: „Abból, ahogy a rokonaim általában Szicíliáról beszéltek, úgy hangzott, mintha egy gyönyörű park lenne, körülötte szántóföld, fűgével, narancssal, gránátalmával és sok más olyan gyümölccsel, amely nem termett meg a New York állambeli Rochesterben. A levegő tökéletes volt Szicíliában: se nem hideg, se nem nyirkos, mint amilyen Rochesterben volt az év nagy részében. A bornak jobb íze volt, és az ember fáról szedhette a mandulát és az olajbogyót. Nyáron a férfiak gitárt pengettek és gazdag tenor hangon énekeltek, a nők pedig piknikelni jártak a zöldre. Mindenki sokkal boldogabb volt ott.”³⁸

A bevándorlók számára „Olaszország” ellentétét „Amerika” jelentette, ahol az étel „ipari” és íztelen, és csak arra jó, hogy az ember megtöltse vele a hasát. Az „olasz család” ellentéte pedig az „amerikai család” (az „amerikai” a bevándorlók nyelvén mindazt jelentette, ami nem „olasz”) volt, melyet az önzés és a közömbösség uralt. Egy ötvennyolc éves bevándorló a következőket mondta Covellonak: „A gyermekek itt elvadulnak, és arra tanítják őket, hogy ne tiszteljék a szüleiket. Azt teszik, ami jólesik nekik. A fiatal férjes asszonyok már nem törődnek a házimunkával, hanem egész nap és egész éjszaka ide-oda futkosnak. Úgy gondolják, hogy teljesen rendjén van, ha nyilvános helyen olyan férfival mutatkoznak, aki nem a férjük, vagy egyedül vannak vele. Itt mindezt megtehetik. Olaszországban ilyesmire szó sem lehetett. A nők otthon maradtak és egyszerűen boldogok voltak, hogy gondját viselhették férjüknek és gyermekeiknek.”³⁹

³⁶ Orsi, Robert A.: The Fault of Memory: „Southern Italy” in the Imagination of Immigrants and the Lives of Their Children in Italian Harlem, 1920–1945. *Journal of Family History*, 1990. 2. szám.

³⁷ „C. G., 1st Generation, Came to America at age of 30”, „La famiglia in America.” In.: Covello Papers, Box 68, Folder 4.

³⁸ Mangione 18–19.

³⁹ „Family”, „Person Interviewed: Man, 58 years of age. Came to America about 1908, married here. Locality – Girgenti, Sicily. Class – Landless workers.” In.: Covello Papers, Box 68, Folder 10.

A nők, az otthon és a család eszményi összekapcsolása központi szerepet játszott az „olasz család” ideológiájában, amit a bevándorlók New York-i születésű gyermekeiknek továbbadtak és megvalósítottak. Konkrétan, az a gondolat, hogy az egész család jó híre erősen függ a női családtagok tisztességétől, azt eredményezte, hogy a bevándorlók nagy hangsúlyt fektettek lányaik erkölcsi nevelésére. A lányokat meg kellett óvni az ártatlanságukat fenyegető csábításoktól és helyzetektől, és fel kellett őket készíteni a házasságra és anyaságra. Egyúttal azonban olyan helyzetbe kellett kerülniük, hogy férjet találjanak maguknak: az olasz harlemi családok számára egy időskorú hajadon egyaránt számított szűgyennek – a társadalom szemében –, illetve komoly gazdasági tehernek. A bevándorlóknak nem állt rendelkezésre egyéb elfogadható mód, mint az „olasz út” arra, hogy lányaikat felkészítsék e némileg disszonáns célok elérésére. Általában elvetették a szerelmi házasságot, mondván, az „amerikai” szokás, és sokan közülük úgy vélték, hogy csak az „olasz” nevelés képes a lányokba plántálni az illem, odaadás és körültekintés képességeit, melyek révén majd jó feleségekké és anyákká válnak. Mivel az étel elkészítéséhez szükséges tehetség és hozzáértés központi kategóriái voltak egy nő háziasszonyként és anyaként való megítélésének, az étel preferenciák és szakácstehetség stratégiai jelentőségű szimbólumok voltak a „derék olasz lány” meghatározásában. Egy férfi azt bizonygatta Covellonak, hogy a lánya az „olasz hagyomány” szerint jó háziasszony, mivel az olasz konyhát részesíti előnyben: „Szereti az olasz konyhát és tudja, hogyan kell főzni. Most tizennyolc éves, és már eldöntötte, hogyan kell majd kinéznie a saját otthonának. Biztos vagyok benne, tisztában van azzal, hogy biztonságosabb, ha egy olaszhoz megy feleségül, mert akkor tudja, mire számíthat.”⁴⁰ A bevándorló anyák magasztalták a háztartás és főzés oktatásának a hasznát abban a folyamatban, melynek során felkészítették lányaikat a számukra kijelölt munkásosztályhoz tartozók családi életére. Ragaszkodtak ahhoz, hogy fiaik csakis olyan olasz lányokat vegyenek feleségül, akik „szeretik az olasz konyhát,” mivel az ilyen lányt úgy nevelték, hogy megfeleljen ezeknek az elvárásoknak.⁴¹

Az olaszok kollektív reprezentációjában, melyben úgy jelennek meg mint az egyetlen olyan nép, amely rendszeren fel tud nevelni egy családot, az étel alapvető kódként funkcionált az azonosság és különbözőség diskurzusának az artikulálásában. Egy idős nő elmondta Covellonak, hogy „el van ragadtatva, amikor látja, hogy gyermekei és unokái jó és egészséges olasz ételt fogyasztanak, és a jó olasz hagyomány szerint nevelik őket.” „Nagyon jó amerikaiaknak lenni, még csak nem is nagy hiba, ha nem beszélnek olaszul” – fejezte be a nő. „Én csupán egy módját ismerem a család felnevelésének, ez pedig az olasz út.”⁴² Nem számított, hogy a látszólagos szabadság külsőleg mennyire változtatta meg a bevándorlók lányait, az „olasz család” ideológiájába való szocializációra – amit kifejezett az „olasz” ételekhez való hűség – úgy tekintettek, mint ami mélyebb erkölcsi szinten gyökerezik. Az 1930-as években egy Dél-Olaszországból újonnan érkező bevándorló elégedetten konstatálhatta, hogy az olasz Harlemben lakó lányok – jóllehet látszólag amerikanizálódtak – megtartották „az olasz családi hagyományokat”. „Büszke voltam, amikor láttam, hogy összejönnek a családok vasárnaponként, és azt, hogy a jó öreg olasz kosztot részesítik előnyben” – mondta egy férfi Covellonak. „Amikor pedig láttam, hogy az olasz lányok a közösségben milyen szorgalmasak [...], hajlandó voltam

⁴⁰ „Marriage Concepts of Italian Girls”, „Italo-American 42 Years Old, Came to US as a Boy of 3, father of 5 Girls, 1 Boy.” In.: Covello Papers, Box 68, Folder 1.

⁴¹ „C. G.”, Untitled. In.: Covello Papers, Box 68, Folder 6; „Endogamy among Italo-Americans. Old man, born near Bari, Apulia.” In.: Covello Papers, Box 68, Folder 1.

⁴² „Case Study, R. M., 1943”, „Persistence of Italian Family Tradition.” In.: Covello Papers, Box 68, Folder 7.

megbocsátani nekik azt, hogy rúzsozzák magukat, és az egyik amerikai olasz lányt vettem el feleségül.”⁴³

Azt, hogy a kelet-harlemi másodgenerációs olasz-amerikaiak mennyire magukévá tették az „olasz család” ideológiáját, valószínűleg jól mutatják házassági szokásaik. Az 1930-as évekre a család akarata szerinti házasság gyakorlatilag eltűnt, és a fiatalok – az „amerikai szokás szerint” – „szabadon választották” jövőbelijüket. Mindazonáltal olyan arányban házasodtak olasz-amerikaiakkal, ami csak kissé maradt el a szüleikre vonatkozó hasonló adattól. Mi történt hát azokkal a törekvésekkel, melyek az autonómiára, a szélesebb társadalomba történő integrációra és a bevándorló kultúrából való kitörésre irányultak, és amelyek annak a nemzedéknek jó részét konfliktusba sodorták a szüleikkel? Olasz Harlem második nemzedéke végül is magáévá tette az „olasz család” ideológiáját? Arról van szó, hogy az Amerikában született olasz-amerikaiak végül elfogadták a bevándorlók által teremtett erkölcsi világot, melyet – különösen a családi ünnepek során előadott – szimbolikus stratégiákon keresztül ismertettek meg velük? E nemzedék párválasztási szokásai igen jó választ sugallnak. Tony, húszas éveinek végén járó nápolyi bevándorlók fia, elmondta Covellonak, hogy szüleinek az általa szeretett német-amerikai lánnyal szemben táplált ellenszenvé miként rombolta szét terveit évekkel korábban arról, hogy a lányt elveszi feleségül. Most azonban Tony másként látta a dolgokat. „Nem tudom, hogy történhetett, de ma valahogy osztom édesanyám álláspontját. Nincs semmi bajom az amerikai lányokkal, de úgy érzem, hogy egy kicsit túlságosan messzire mennek el” – ismerte be. Kijelentette, hogy a múltban őt vezérlő romantikus szerelem eszménye többé már nem fontos a számára. Most a „derék olasz nő” archetípusa az, ami őt orientálja a „választásában.” „Az édesanyám nővére még mindig Olaszországban él, és nagycsaládjában tizenkét lány van. Anyám szerint nagyon jó nevelést kaptak. Tudnak főzni, varrni, segítenek a férjüknek megkeresni a mindennapi betevőt, és mentesek az örült modern nézetektől. Anyám évekig gyözködött engem, és azt mondogatta, hogy el kellene vennem valamelyik lányt. Nem tűnnek nekem valami nagy szépségeknek, de már régen lemondtam arról, hogy vonzzon engem a szépség ... Ahogy az anyám mondja, bármelyik lányból jó feleség lenne; ráadásul a házasságom nagy segítség lenne a családnak.”⁴⁴ Míg a bevándorlók gyermekei látszólagos autonómiát és választási lehetőséget kaptak, közülük sokan magukévá tették a család ideológiáját, annak szimbolikus kódjának elfogadása révén.

A család mindenki által elfogadott ideológiája által kiformalódott kollektív identitást felhasználta és megerősítette azon narratíva artikulálódása, amely azoknak a „nem fehéreknek” a „másságáról” szólt, akikkel az olasz-amerikaiak az 1930-as és 1940-es években egyre nagyobb számban találták szembe magukat Kelet-Harlem utcáin, iskoláiban, sőt még lakóépületeiben is. Ezekben az évtizedekben, ahogy az olasz-amerikaiak elkezdtek úgy érezni, hogy a puerto ricoiak és fekete amerikaiak „inváziója” fenyegeti és pusztulásba sodorja lakóhelyüket, felerősödtek a faji feszültségek. Amikor az olasz-amerikaiak úgy érezték, hogy fogalmilag és a nyilvános szférában meg kell magukat különböztetni a „nem fehér” emberektől, akikkel ugyanazon a társadalmi helyen osztoztak, identitásról és megkülönböztetésről szóló diskurzusuk ismét a család és az étel nyelvén keresztül artikulálódott.

Az 1930-as évekre a bevándorlók és gyermekeik egyaránt megtanulták a fajnak mint az amerikai társadalmi diskurzus alapvető kategóriájának a fontosságát, és megtapasztalták annak szükségét, hogy helyzetüket a kategória által teremtett társadalmi rendben be-

⁴³ „Cultural changes, from Life history, Vito Maglio, H. S. grad male,” In.: Covello Papers, Box 68, Folder 1.

⁴⁴ „Tony the Cleaner”, „Marriage Among Italo-Americans.” In.: Covello Papers, Box 68, Folder 5.

lül alakítsák.⁴⁵ Az olasz-amerikai iskolás gyerekek számára például az „amerikaiak” többé már nem homogén csoportként jelentek meg, akiktől félni kell, és akiket távolról kell csodálni. Egy diák erről így beszélt Covellonak: „A legrosszabb az első két év volt az általános iskolában. Még csak szólni sem mertem a többi fiúhoz, nemhogy még barátkozzam is velük. A hatodik és hetedik osztályban már bátrabb lettem. Többé már nem féltem tőlük. Tudtam, vagyok én olyan, mint ők. Ők csak egy csomó zsidó, *spiks*.⁴⁶ Nincs köztük egy igazi amerikai sem. A középiskolában ugyanez volt a helyzet. Miért kellene alsóbbrendűnek éreznem magam, amikor tudom, hogy jobb amerikai vagyok, mint ez a rakás néger, puerto ricoi, lengyel meg német. Az apám ötven évvel ezelőtt jött ide és amerikaiabb náluk. Azt hiszem, Kelet-Harlemben jó lakni. A puerto ricoiak és a négerek nélkül viszont igazán pompás volna.”⁴⁷

A bevándorlók és gyermekeik szintén megtanulták, jöllehet különböző módokon és helyeken, hogy az ételről szóló közbeszédnek rasszista felhangjai vannak: mindkét generáció magáévá tette a faji alsóbbrendűség és ételek alsóbbrendűsége között meglévő társadalmi összefüggést. A frissen egyesített Olaszországban az elégtelen táplálkozás – melytől a déli lakosság már régóta szenvedett – szolgált általában magyarázatként az „erkölcsi” és „biológiai” alsóbbrendűségekre mind a pozitivisták antropológusok, mind pedig az északi közvélemény körében.⁴⁸ Ennek megfelelően a századforduló Amerikájában, ahol a dél-olasz faji identitást talányosnak gondolták, és azt – bizonytalanul – a „fehérség” és „feketesség” között helyezték el⁴⁹, a szakértők és tanárok elitelték a bevándorlók étkezési szokásait, és a gyermekeik között jelentkező alultápláltság, angolkór, valamint a tuberkulózis magas előfordulási arányáért tudatlanságukat, illetve szegényes és egyhangú étrendjüket hibáztatták. Az 1930-as években a New York-i etnikai étkezési szokásokról zajló vita az első- és másodgenerációs olasz-amerikaiak számára még inkább nyilvánvalóvá tette azt, hogy közvetlen összefüggés áll fenn egy etnikai csoport társadalmi helyzete, a róla kialakított kép és étkezési szokásai megítélése között. Amíg öt New York-i közül egy vagy olaszországi születésű volt, vagy Amerikában született olasz szülőktől, és amíg olasz-amerikai polgármester ült a városházán, a nem olaszok körében az olasz vendéglők és néhány olasz étel nagyon népszerűvé vált, a táplálkozástudományi szakemberek pedig helyeslően beszéltek az olasz-amerikai étrendről, mint amely „változatos” és kiváltképp gazdaságos a ráfordított költségek és a megtérülés tekintetében.⁵⁰ Ezzel szemben az újonnan érkezett puerto ricoi beköltözők étrendjét – mely egyhangú volt, mivel szénhidráton és olcsó sült zsiradékokon alapult, amit nagyon ritkán egészített ki hús, tej és egyéb tápanyagban gazdag élelmiszer – tették felelőssé testi alulfejlettségükért, mely miatt állítólag alkalmatlanok voltak a városi életre és munkára. Úgy vélték, az ilyen jellegű étrend az egyik fő oka kritikus egészségi állapotuknak, melynek társadalmi költségeit az adófizetőknek kell fedezniük. Az újságokban és hivatalos jelentésekben a puerto ricoiak egyúttal veszélyes trópusi betegségek hordozóiként jelentek meg.⁵¹

⁴⁵ A rasszista diskurzusnak mint az olasz-amerikai identitás kialakulásának egyik alapvető szakaszaként való elfogadásáról lásd Richards, David A. J.: *Italian American: The Racializing of an Ethnic Identity*. New York, 1999.

⁴⁶ Az 1930–50-es években New Yorkban élő spanyol ajkúak – leginkább puerto ricoiak – gúnyneve. (A fordító megjegyzése.)

⁴⁷ L. V., idézi Covello 1967. 350.

⁴⁸ Teti, Vito: *La razza maledetta: origini del pregiudizio antimeridionale*. Roma, 1993.

⁴⁹ Jacobson, Matthew Fryre: *Whiteness of a Different Color: European Immigrants and the Alchemy of Race*. Cambridge, 1998. 56–62.

⁵⁰ Gabaccia, Donna: *We Are What We Eat: Ethnic Food and the Making of Americans*. Cambridge, 1998.; Levenstein and Conlin; Levenstein 1985.

⁵¹ Chenault, Laurence R.: *The Puerto Rican Migrant in New York City*. New York, 1938. Federal Writers' Project: *New York City Guide*. New York, 1939. 265–268. Hewitt, Charles E., Jr.:

A Kelet-Harlemben élő olasz-amerikaiak ugyanazokat a kategóriákat használták nemkívánatos és számukra fenyegetést jelentő szomszédai ellenségeként való meghatározására, mint amelyeket a saját maguk identitásának ideológiai megteremtésére mozgósítottak. Az „olasz család” fogalmát használták az olyan jelenségek megragadására, mint például a gyermeküket egyedül nevelő édesanyák, a családelhagyások, az elhanyagolt gyermekek vagy az albérlőkkel kibővült háztartások nagy száma. Habár mindezek elsősorban a szegénység és a migráció következményei voltak, kulturális jegyekként értelmeződtek, feltárván a puerto ricoiak és fekete amerikaiak amoralitására és családi dezintegrációra való „veleszületett” hajlamát. Ráadásul e szegény jövevényeknek életkörülményeik nem tették lehetővé, hogy az idegenek előtt elrejtsek „magán” életüket. Velük ellentétben viszont ekkorra a kelet-harlemi olasz-amerikaiak helyzete már változóban volt, és a magánélet lehetősége, mely korábban nem volt adott a számukra, magával hozta a nyilvános és magánszféra elkülönítésének a kívánalmát.⁵² A nagy gazdasági világválság első éveiben Nyugat (fekete)- és spanyol Harlemben szemetesekben étel után turkáló férfiakat, nőket és gyermekeket lehetett látni.⁵³ A puerto ricoi negyedben az emberek „az utcán ettek, ittak, szeretkeztek és szoptatták csecsemőiket, mert nem volt elég hely számukra, hogy mindezt otthonaikban tegyék.”⁵⁴ Az élet viszont egészen másként zajlott olasz Harlemben, amint azt egy másodgenerációs olasz-amerikai, aki egész életét itt töltötte, lelkesen mesélte az őt kérdezőnek: „Mondok magának valamit azokról az időről: soha nem mondtuk azt, hogy szegények vagyunk. Mindig volt mit ennünk.”⁵⁵ Azok, akik „családban” étkeztek, az a közösség, amely szimbolikusan az étel diskurzusán keresztül artikulált státuszt, szeretetet, befogadást és kirekesztést, magától értetődően használta az étkezési szokásokat arra, hogy erkölcsileg megkülönböztesse magát az éhenkórász külsejű jövevényektől, akik nem „családban” étkeztek.

Am ennél többről is szó volt, ugyanis a kelet-harlemi olasz-amerikaiak e különbség kifejezéséhez az elemeket ugyanabból az alapvetően rasszista, az étkezési szokásokat a társadalmi és kulturális hierarchiákhoz kötődő diskurzusból merítették, melynek nemrég még ők voltak a szenvedő alanyai. 1938-ban az olasz-amerikaiak és puerto ricoiak közötti heves etnikai összetűzéseket követően Covello bejárta a környéket, megpróbálván megérteni a konfliktus okait. Olasz-amerikai fiatalok egy csoportja a következő magyarázatot adta: „[A puerto ricoiak] nem olyanok, mint mi. Mi amerikaiak vagyunk. Mi hente legalább háromszor eszünk húst. Ők meg mit esznek? Babot! Tehát ők babért dolgoznak.”⁵⁶ Az olasz harlemi bevándorlók gyermekeinek azt tanították az iskolában, hogy senki nem lehet amerikai, ha nem azokat a dolgokat eszi, amiket az amerikaiak esznek. Ők ezt elfogadták és legitimálták, amint azt korábban még saját családjikkal szemben,

Welcome: Paupers and Crime: Porto Rico's Shocking Gift to the United States. Scribner's Commentator. 1940. március. Rusk, Howard, A.: The Facts Don't Rhyme – An Analysis of Irony in Lyrics Linking Puerto Rico's Breezes to Tropic Diseases. New York Times, 1957. szeptember 29.

⁵² Corsi, Edward: Italian Immigrants and Their Children.” *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 1942. szeptember 100–106.

⁵³ Sugrue, Thomas: The Toughest Street in New York. *New York Herald Tribune*. 1932. január 17. Federal Writers Project (Roy Ottley–William J. Weatherby, eds.): *The Depression in Harlem*. In.: Sternsher, Bernard (Ed.): *Hitting Home: The Great Depression in Town and Country*. Chicago, 1970.

⁵⁴ Woodbury, Clarence: Our Worst Slum: Can We Save It From Going Red? *The American Magazine*. 1949. szeptember 31.

⁵⁵ Pascale, Peter: East Harlem. In.: Kisseloff, Jeff: *You Must Remember This: An Oral History of Manhattan From the 1890s to World War II*. New York, 1990. 354

⁵⁶ Covello 1958. 223. A bab szó az angol eredetiben egyúttal „kevés pénz”, „bagó” jelentéssel is bír. (A fordító megjegyzése.)

sőt még a saját kárukra is megtették, és egyúttal elismerték, amerikaivá válni azt jelenti, hogy küzdeniük kell egy hierarchikus faji struktúrába való beilleszkedésükért, hogy bizonyos más csoportokkal szemben meghatározva magukat, azoktól elkülönüljenek.

Főként az „olasz család” ideológiája volt az – melyet nem tanultak, hanem egyszerűen „felszedtek” a családi asztal körül, a családi összejöveteleken –, amely kollektív identitást nyújtott a számukra. Ez, jóllehet néha konfliktust és bizonytalanságot hordozott, ám lehetővé tette számukra azt, hogy „olasz-amerikaiakként” beilleszkedjenek az amerikai társadalmi rendbe. Az egymást kölcsönösen erősítő családi élet és az etnicitás eszméi számára az etnikai étkezési kultúra az ideológia fő teremtő ereje volt. Otthon a kelet-harlemi másodgenerációs olasz-amerikaiak úgy érezhették, hogy bár szegények, a család mindig képes arra, hogy táplálja tagjait. Megtanulták, hogy azok a megbízható emberek, akikkel közösen fogyasztják el az ételt. Láthatták, hogy az ismerős étel és a családi társaság élménye volt a kézzelfogható, állandó jutalma a munkásosztálybeli létnek, melyre többségük rendeltetett.

Mivel azonban a falusi múltnak maga az etnikai ételkultúra nem élettelen öröksége volt, folyamatosan újradefiniálódott és újraértelmeződött. Mindenekelőtt különféle és örökösen változó piaci viszonyok befolyásolták, generációkon át tartó viszonylagos állandósága pedig egyáltalán nem volt problémamentes; küzdelmek és kompromisszumok végső eredményeként alakult ki. A kelet-harlemi olaszok ételkultúrája nem olyan hagyománya volt a múltnak, amely a család kívülről ostromolt falain belül maradt fent; inkább egy olyan hagyományról van szó, amely a szocializáció szimbolikus stratégiáján belül formálódott, válaszul a meglévő társadalmi szükségletekre és a családon belül és kívül egyaránt zajló változásokra.

Fordította: Vajda Zoltán

SIMONE CINOTTO

*„Sunday dinner? You have to be there!”:
The social significance of food in Italian Harlem, 1920–1940*

Many scholars have pointed out that the particular relevance of food habits and food rituals in the Italian American culture is related to the group „familism”. Scholars have mostly interpreted the intimate connection between food culture and family culture among Italian Americans as a legacy of the traditional Southern Italian peasant culture. This paper offers a different opinion, suggesting that the important role of food in family life and in signifying ethnic identity for different generations of Italian Americans is the ultimate result of a process which took place in modern America itself. My analysis of the Italian American community of East Harlem, New York, in the interwar years, shows that the relevance of food habits resulted from the interaction between the family realm and the changing socioeconomic context. The Italian American family emerged therefore less as a place where a minority group could preserve its ethnic traditions against the forces of modernity, than as a place where ethnic „traditions” were created, drawing selectively on and recasting old features and values, as a result of new pressures and needs. The Italian American domesticity that many contemporary observers saw as „traditional” was, in fact, largely an American invention and an important feature of

„Americanness”. The essay discusses the way which food came to represent a symbol of ethnicity for Italian Americans in East Harlem and stresses four issues in particular. First, the generational conflict over the continuity of distinctive food habits, largely caused by the influence of a public discourse linking immigrant food to socio-cultural inferiority. Second, the use of collective rituals centered on food consumption as spaces where group ideology was produced. Third, the symbolic and ideological use of food in the strategies immigrants adopted to socialize their children. Fourth, the symbolic use of food habits as a means of differentiation from „non-white” neighboring groups and assertion of the „Americanness” of the group. Food and food rituals played a leading role in the construction of a particular family ideology that functioned as the moral foundation upon which many Italian Americans structured a large part of their ethnic experience and identity. The idealized relevance of the family, with its supposed devotion, solidarity, sense of responsibility, work ethic, but also suspicion for and impermeability to the outside world, not only influenced the „private” organization of generational and gender relations, roles, and identities, but also affected the way in which the immigrants negotiated their place as „Italian Americans” in the public realm.